

Ipuin hau, *italieraz ikasi* izenekoa

BERNARDO ATXAGA

Azzardo arrotzarekin hasi beharra daukan alfabeto bat ere bada, zeren eta hitz italiar hori, antzinako *az-zabr* hartatik datorrena, eta *halabehar*, *espero ez den zori*, *ustekabe gaizto* bezala itzul daitekeena, eta gainera, areago, Erdiaroan ibiltzen zituzten dadoen alde loredun eta suerte txarrekoa gogora erazten diguna, hitz hori, diot, ipuin honetako pertsonai nagusia izango baita; berak erabakiko baitu hemen kontatuko diren pauso guztien amaiera. Baina, jakina, literatura ez da soilik halabeharraz mamitzen, eta badira ipuinean parte hartuko duten beste hainbat pertsonai ere. Jakiteko, eta erabatekoa ez den zerrenda osatuz: Andoni, hogeitabost urtetako gudaria, Zornotzan jaioa; Alberto, Andoniren adiskidea eta bera baino zerbait gazteagoa, tolosarra; Aldo Amiani, Espainiako gerran Franco jeneralari lagundu zion harmada italiarreko tenientea, hogeitamabi urtetakoa eta Ancona hurian hazia; Anita, hogeitalau urtetako maistra, Bilbokoa.

Baina Bilbo ez da kabitzen A lehenengo letraren esparruan, baizik eta —inon kabitzekotan behintzat— B bigarrenarenean. Hobe, beraz, jauzi ttiki bat egin eta, lekuz aldatuz, Bilbotik berrehun bat kilometrotara dagoen *Beanes*-era joatea.

Asturiasen dagoen haran bildu baten izena da Beanes, eta, mendizaleentzat egiten diren liburutto horietako bati sinestera, bere berdamenaren erdian kokaturiko harkaitz gorritsu eta haundiari zor dio bere bitxitasuna. Guztiarekin ere, Beanes ez da alfabeto honetara bere paisaia berezitasunagatik etorri, baizik eta huraxe izan zelako, 1938garren urtean, Azzardok —ipuineko pertsonai nagusiak— Andoni, Alberto eta Amiani beste hirurak biltzeko aukeratu zuen lekua. Eta horretarako, Azzardo, halabeharra, gerratetako legeez baliatu zen, eta C itsusi batez: *Carcere* hitzak duen C itsusi eta itxiaz, hain zuzen ere.

Garai hartan, zoritxarreko 1938, Beanesko harana kartzela zen. Gipuzkoa eta Bizkaia aldeko frentetean borroka egindako gizon askok hantxe gelditu behar izan zuten Franco jeneralak besterik esan arte, zelai zabal haren inguruetako basoan lan eginez eta berriek jaso behar izandako barrakoietan biziz edo erdi biziz. *Lex*

dura sed lex esaten da arrazoiz, eta gudari haiek ere ordaindu egin beharra zeukaten Roata jeneralaren *Decima Divisione*-arekin jokatutako batailaren galtzea.

Baina aski sarrera eta datu badu dagoeneko ipuinak, eta komeni da D letra utz dezagun eta bere muinerantz abia gaitezen. Eta aintzat hartzen dut horretarako munduan den letrarik literatura-tsuen, denok noizbait ezpainetan ibili dugun *Era* adizkeraren E zaharra.

Era edo *C'era*, ba zen behin zortzirehun gudari presok osatutako talde bat. Zoritxarreko sentitzen ziren guztiak, baina hala eta guztiz ere eskerrak ematen zizkioten Jainkoari —fededunak baitziren— italiarren mende egoteagatik, eta ez, kasu Falangeko jendearen mende. Zeren, nahiz bi erakunde irabazle haiek *Fascio*-ren F familiakoak izan, ez baitziren inola ere joera berekoak beste F bat, *fucilare* delakoarena, aintzat hartzeko orduan. Falangekoak ez bezala, Italiako soldaduak atseginak ziren, eta ez zuten baju eta zornetsu jokatzeko ohiturarik. Gainera, jende ikasia zen, eskolatua.

Italiarrek beraiekiko zuten begirunea egunero antzematen zuten, eta xehetasunik hutsalenetan. Esate baterako, loreak —*gladioli*— edukitzeko baimena luzatzen zieten, eta beraiek baimen hori hatzaparka hartu eta lore zuztarrak landatzen zituzten janari lata herdoilduetan. Hartara, udaberri eta udan bereziki, Beanes edertu egiten zen, eta barrakoietakako leihoek gerra aurreko etxeetakoa berritzen zituzten oroimenean.

Baina denborak aurrera egiten zuen, eta urte hartako udaberria joan egin zen, eta haren ondotik udak ere bide berdinari ekin zion, eta gudari presoei xahutu egin zitzairen gladioloek ekarritako zorion hura. Batzuei, Andoniri bezala, kosta egiten zitzairen lo egitea ere.

— Lo egin ezinik al hago? —galdetu zion gau batean Albertok, alboko literan etzaten zen adiskideak.

— Bilborako trasladoa lortzen ez badut, zoratu egingo nauk. Baduk urtebete Anitaren berririk ez dudala —erantzun zion Andonik bere barrukoa zuzen azalduz. Anita andregai zuen hamazazpi urtez geroz, eta bera larritu egiten zen neskaren aurpegia erdi ahaztua zeukala konturatzen zen bakoitzean.

— Zer edo zer pentsatu al duk? —galdetu zion Albertok burua tentetuz eta bien arteko leihotik begiratu. Pentsamendu batek leku hartu zion buruan: egoera beste bat izatera, leku hura zoragarria egingo zitzairen; *uno giardino idilico*, soldadu italiarren hitzekin esateko. Baina K batek, konstante batek, zapuztu egiten zuen dena. Bizitza krudela zen, beti zen krudela.

— Bere hizkuntza erakusteko eskatu zioat Amiani tenienteari —erantzun zuen Andonik.

— Eta zer erantzun dik berak?

Albertok, burua areago tentetuz, ilargiari begiratzen zion orain, italiarrek hain gustokoa zuten *Luna* ia borobilari.

— Ondo iruditzen zaiola. Hemen asko aspertzen dela, eta kla-seak ematea entretenimendu polita izan litekela.

— Ideia ona iruditzen zaidak niri ere. Lagun egiten bazarete, erraza izango zaik trasladoarena. Amiani gizon zintzoa duk.

Aldi batez, ixilik geratu ziren bi gudariak. Albertok leihotik begira jarraitu zuen, bere pentsamenduak gauaren ilunarekin nahastuz.

— Nola esango ote da, italieraz, gauaren mantoa? —aipatu zuen azkenean, ostera literan etzanez.

— *Manto de la notte* esango duk, noski. Baina seguru ez zekiat.

Andonik ez zuen lezio asko behar izan huts hura zuzendu eta mantoa, italieraz, *mantello* esaten zela ikasteko. Eta, lezioz lezio, denborak —*Ottobrek*, kasu honetan— aurrera egin zuen, eta Andoni eta Amianiren arteko harremana geroz eta hestuagoa bihurtuz joan zen.

— Gauza bat eskatu nahi nizuke, Aldo —esan zion goiz batean Andonik— Roata jenerala kanpamendura etortzekoa dela entzun dut.

— Zurrumurruak asmatu egin du oraingoan. Egia da, gu bisitatzekotan da. Badakizu horrek esan nahi duena. Barrakoiak txukun txukun eduki beharko dituzue.

Amiani tenienteak hasperen egin zuen. Ancona bere hurian historiako irakaslea zen, eta faltan bilatzen zituen hango lanak. Zeramazkien galoiak astun egiten zitzaizkion.

— Ba, kontua da traslado baten premian nagoela —hasi zen Andoni urduri xamar. Orduerdi geroago, esana zegoen guztia eta Amianik egina zuen bere promesa. Bai, hitzegingo zuen jeneralarakin, eta trasladoa lortuko zion, seguru. Asko sentituko zuen bere martxa, baina konprenitzekoa zen mendi kanpamendu hartatik aldegiteko nahia. Bakardadea ez zen ona. Berak ere ba zekien hori, andre eta seme bat zeuzkan Italia urrutian.

Roata jenerala hazilaren 20ko arratsaldean iritxi zen kanpamendura. Eguraldi oso txarra egiten zuen egun hartan, hotza eta nahastua, gehientsuenetan elur bustikoak ziren zaparradekin.

— Brutto tempo, tenente —esan zion Amianiri bere konpainiako sarjentoak.

— Ripugnante —erantzun zion berak.

— Ez dakit ezer egiterik edukiko dudan. Oso egun txarra da mesedeak eskatzeko —xuxurlatu zion geroxeago Andoniri. Ordu-rako, preso guztiak barrakoi atarietan formaturik zeuden.

— Saia zaitetz —erregutu zion Andonik ezpainak ozta mugituz. Ezin zen, une hartan, xuxurlaz goitik hitzegin, haundiegia baitzen jeneralaren etorrerarekin haran barruan egindako ixiltasuna. Bakarrik basoko lanetan ibiltzen zituzten zaldien irrintzia entzuten zen, eta Roata zekarren Hispano-Suizaren urruma.

Amianik baietz egin zion buruarekin, eta zegokion aurrekaldeko posturantz egin zuen. Baina ezagutzen zuen Roata jeneralaren sibarita fama eta ez zeukan esperantza haundirik. Esaten zutenez, nazka ematen zion kristal lodiko edalontzi bat ukitze hutsak, eta nazka baita ere oihal finekoa ez zen serbiletan bat hartzeak. Seguru ez zuela afaltzera gelditzerik nahiko. Halako gizon bati ezin desiragarri egin kanpamendukoa bezalako jantoki hotz eta lokaztu bat.

Roata jeneralaren errebista pasatzeko modua ikustearekin batera, areagotu egin zen Amianiren uste txarra. Izan ere, autoa geldi erazi gabe jasotzen zituen nobedadeak: segundu batzuk, eta iada beste preso konpainia baten aurrean jartzen zen. Ez, inondik ere, ez zen geldituko afaltzera; ez zen geldituko ezertara.

Bere gogoetak utziz, Amianik ez tul egin zuen ez tarria probatzeko, eta haizez bete zituen birrikak. Hispano-Suiza hura beragana zetorren.

— Zure esanetara, jeneral jauna! Amiani tenientea naiz, eta larogei preso dauzkat ene agindupean!

Idea, Andoniren aldeko ideia, autoak bere atzekaldea erakusten zion uanean etorri zitzaion. Horixe baietz, entzun egin beharko zion jeneralak, ezin zion bere lagunari hutsegini.

— Eta presoetako batek italieraz hitzegiten du! Italiaren laguna da! —egin zuen garrasi.

Autoa kolpetik geratu zen, eta atzeraka egin zuen segidan. Jeneralaren buru soildua lehiatilan agertu zen.

— Batek italieraz hitzegiten duela? —Egin zuen zaunka.

— Hala da, ene jenerala.

— Orduan espia da, Amiani tenientea, ez Italiaren laguna. Fusilatu segituan! Biharkoaren zai egon gabe, Amiani!

Berak mugitzekorik ere egin baino lehen, Hispano-Suiza bistatik izkutatu zitzaion. Beanesko haranean hazi egin zen ixiltasuna. Zaldi irrintzirik ere ez zen entzuten.

— Tenente...

Konpainiako sarjentoak keinu galderatiaz begiratzen zion. Ez zegoen irtenbiderik, lehen bait lehen bete beharra zegoen jeneralaren agindua.

—Basoan fusilatzea izango da hoberena. Harkaitzean, denon aurrean, ez litzateke...

Sarjentoak ez zuen esaldia bukatu. Buruarekin baietz eginez, Amianik jira egin zuen bere takioen arabera, eta Andoni zegoen aldera abiatu zen pauso ez oso seguruaz.

— *Previsible* —esango du irakurleren batek Ottobre ez hain urrunaz geroz alfabetoak eskura jartzen dion P letra bereganatuz. Egileak kontatu digun honek, Cortazar eta beste askok arrazoi badute behinik behin, literatura laburrak eduki dezakeen akatsik latzena du: azken ustekabea falta zaio.

— *Qualche finale é possibile* —erantzuten diot nik irakurle horri zegokidan Q letra hartuz. Eta, Erreaz baliatuz orain, hauxe gaineratzen diot:

— Ripasso, eman egiozu *ripasso* bat orain arte irakurritakoari, pentsa ezazu areago. Ese batekin esatea libre bada, ni ez nintzateke ipuin amaieraz hain *sicuro* egongo.

Gauzak hola, eta baieztatutakoa probatzearren, T-ra pasatzen naiz. Eta T honek, nahi eta nahi ez, etxeko T bat izan behar du: *Toto*-rena.

Etxean sekula ez dugu Alberto esaten. Beti esaten dugu Toto, zeren hori baita nire osabari txikitatik gelditu zitzaion ezizena.

Eta hona hemen non, ia ohartu gabe, azkeneko —*ultimi*— lau letretara heldu garen, jakiteko: V, X, Y eta Zeta.

V, *vera* delarik. Laster bukatuko den ipuin hau benetazkoa da. Egilearen etxeko istorioetako bat da, osaba Totorena.

X: gure inkognita. Adibidez: Bete al zuen Amianik Roata jeneralak emandako agindua?

Erantzuna ez da xamurra, eta litekeena da irakurleak datu gehiago behar izatea. Argitu ditzagun, beraz, oraindik kajoian jarraitzen duten bi bariabileak: Y eta Zeta.

Y: Tenienteak ez zuen bere laguna hil nahi.

Z: Pentsatu zuen preso talde hartakoek ez zutela —Andonik salbu, beharbada— berak jeneralarekin edukitako elkarrizketa ulertzeko modurik izan. Zergatik ez utzi dena Azzardo-ren, halabeharraren, eskuetan? Aukera zezakeen edozein gizon, Andoniren alboan zegoena adibidez, eta huraxe kastigatu, hari eman zentzurik gabeko heriotza. Eta horixe izan zen, hain zuzen ere, Amiani tenienteak egin zuena; egun hartan, 1938ko hazilaren 20an.